

Плескач Б. В. Вплив соціальних умов життя на психологічні особливості людини: гіпотези дослідження / Б.В. Плескач // Актуальні проблеми психології. Том.3.: Консультативна психологія і психотерапія. – Вип. 9. – Інститут психології імені Г.С. Костюка; – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013. – Вип. 9. – С. 209 – 229.

Вплив соціальних умов життя на психологічні особливості людини: гіпотези дослідження

Плескач Б. В.

*Інститут психології
імені Г.С. Костюка НАПН України*

Стаття присвячена проблемі впливу сучасного соціального стану в Україні на особливості розвитку підростаючого покоління. Здійснений аналіз соціологічних даних про теперішні соціокультурні умови. На основі положень психосоціальної теорії Е. Еріксона висунені гіпотези про вплив соціального контексту на формування особистості.

Ключові слова: соціальний контекст, психосоціальна теорія, психоаналіз, особистісні риси.

Постановка проблеми

Сучасну соціокультурну ситуацію в нашій країні важко назвати благополучною. Так, згідно статистичних даних, Україна знаходиться в першій десятці країн світу за чисельністю ув'язнених, їх кількість на 100 тис. населення у 2012 році становила 345 осіб [4, с. 28]. Кількість наркозалежних також є високою та має тенденцію до зростання. Так, у 1991 році на офіційному обліку перебувало 31 тис. ін'єкційних наркоманів, за 19 років ця цифра збільшилась у п'ять разів і становила 153 тис. осіб у 2010 р. [6, с. 82]. Проте, за обчисленнями експертів, реальна кількість наркозалежних перебільшує офіційну статистику в 9,4 рази та становить 1,5 млн. осіб, тобто 3,7% населення України [6, с. 82]. Високою є суїцидальна поведінка – в 2006 році на 100 тис. населення припадало 22 смерті як наслідок суїциду [3, с. 71]. За даними газет «Аргументи та факти» та «2000» в сучасній Україні протягом доби 20-40 осіб закінчують життя самогубством [1, 5].

Отже, констатується зростання міри прояву різних форм девіантної поведінки (соціальних патологій), що, після робіт Е. Дюркгейма та Р. К. Мертонна, пов'язується з особливостями соціальної системи, в якій живуть люди [9; 11, с. 256]. Фактично, соціологами доводиться, що розбіжності між цілями життєдіяльності людей та можливостями їх реалізації в суспільстві є однією з причин соціальних патологій [11, с. 256]. Так, згідно Р. К. Мертонна, надмірний акцент суспільства на певних цілях (припустимо, матеріальному добробуті) при об'єктивній неможливості окремих верств населення їх досягнення соціально прийнятими правилами, призводить до

зростання рівня злочинності (ігнорування норм суспільства), надмірного рутуалізму та формалізму в роботі (виконання службових обов'язків стає смислом життєдіяльності); психічних захворювань, наркоманії, алкоголізму та суїциду (заперечення цілей життєдіяльності, які цінуються суспільством, та способів їх досягнення); створення нових соціальних цілей та стандартів [9, с. 304-306]. Тобто, зростання соціальної патології виявляється результатом особливостей самої соціальної системи, та скоріше за все свідчить про процес активного пошуку виходу з кризи, оскільки, поряд з неконструктивними проявами, відбуваються й творчі, революційні, котрі створюють нові цілі та норми [2].

Метою даної статті є дослідження сучасної соціально-культурної ситуації в Україні та аналіз психоаналітичних концепцій задля виявлення методологічного апарату, який пояснював би зв'язок соціального та психічного; формування робочих гіпотез подальшого дослідження.

Результати теоретичного аналізу проблеми ***Сучасна соціокультурна ситуація в Україні***

У якості джерела даних про сучасні вітчизняні соціокультурні умови були використані результати соціологічного моніторингу населення в 2010 році, проведеного Інститутом соціології НАН України [12]. Основні результати цього дослідження можна представити наступними тезами:

1. Населення України не має єдиної національної ідентичності. Так, за мовою спілкування постійні мешканці України розподіляється на дві великі групи: 65% опитаних відповіли, що їх рідна мова українська, проте, спілкуються дома виключно на національній мові лише 42% осіб; 32,5% зазначили, що їх рідна мова – російська, при цьому російською спілкуються дома 35% громадян [12, 533]. Згідно даних дослідження, за 20 років незалежності України кількість осіб, які спілкуються вдома українською мовою, збільшилась лише на 5% і зросла на 3% кількість тих, хто спілкується вдома російською (збільшення цих груп відбулась через мовне самовизначення осіб, які в побуті спілкувались і українською, і російською) [12, с. 452]. Мовна ідентичність суттєво пов'язана з регіонами України: 91% населення західного регіону розмовляє в сім'ї українською; в центральних областях та на півдні – 55% населення розмовляє вдома російською; на сході – 64% населення в родині розмовляє російською [12, с. 455-456].

Мешканці України є відмінними у відзначенні такого свята, як День Незалежності. Так, на заході України це свято відзначають 41% населення, в центральному регіоні – 22%, в південному – 15%, на сході – 24% опитаних [12, с. 343]. В середньому, лише 25% населення святкують день Незалежності України [12, с. 342]. На думку вчених, у практиках святкування підтверджується та поновлюється ідентичність, свята сприяють приєднанню до певних смислів та взірців поведінки, продовженню традицій [12, с. 330, 348]. Отже, можна зробити висновок про те, що рівень національної ідентичності населення України є досить низьким і відмінним у різних регіонах країни.

Показовим є також ставлення до державного суверенітету. Більшість опитаних (61,6%) виявили бажання приєднатись до союзу з Росією та Білорусією [12, с. 112-118]. Цей вибір в першу чергу визначається скрутним фінансовим становищем, оскільки бажання, щоб Україна приєдналась до північно-слов'янського союзу, притаманно мешканцям обласних центрів, невеликих міст та сіл, фінансування яких є недостатнім, та властиве пенсіонерам, непрацюючим, а також особам, зайнятим на бюджетних посадах. Фактор національного походження та мови спілкування у становленні бажання об'єднатись в союз з Росією та Білорусією – не є основним та знаходиться лише на третьому місці. До цього слід додати, що більшість населення України незадоволено тим, як розвивається демократія (52% незадоволених проти 18% задоволених), довіра громадян до інститутів влади є найнижчою серед усіх країн Європи [12, с. 90-101]. Стосовно вибору між капіталістичним і соціалістичним устроєм – більшість схиляється до соціалістичного устрою та планової економіки (46% проти 44% прихильників капіталізму); при цьому ідеологічні вподобання прихильників капіталізму за роки незалежності значно «полівіли» - серед них багато тих, хто виступає проти переходу у приватну власність великих підприємств та земель [12, с. 146-154]. Зважаючи на ці факти, можна прогнозувати наступне: якщо б повторився всенародний референдум 1991 року, більшість громадян України могли б проголосувати проти незалежності країни.

2. Масове емоційне сприйняття ситуації в Україні в 2010 році було достатньо песимістичним, проте сповненим надією на покращення [12, с. 272-281]. Так, в 2010 році населення асоціювало українське суспільство з: «безладом» (52% опитаних), «розрухою» (36,4%), «злиднями» (37,5%), «протистоянням» (24,1%), «глухим кутом» (19,7%) [12, с. 272]. Образ майбутнього відзначався суперечливими емоціями. Так, з надією на покращення дивились в

майбутнє 56,5% населення, але чверть з них відчували з цього приводу тривогу [12, с. 278]. З оптимізмом дивились в майбутнє 25% населення, тривожні очікування виявлені у 29% опитаних, інтерес відчували 20%, і розгубленість – 17% населення. Впевненість – 12%, а страх та безвихідь 16% і 13% (відповідно) громадян.

3. Більшість громадян України незадоволені своїм життям. Оцінка ступеню задоволеності своїм життям була відмінною у різних авторів і залежала від того, яке запитання соціологічного моніторингу вони приймали як вихідне для діагностики. Проте, загальна закономірність у тому, що відносна більшість населення своїм життям незадоволена. Так, на запитання «Якою мірою Ви задоволені своїм життям?» - 39,7% відповіли, що «незадоволені» та 34,4% - «задоволені» [12, с. 537, 136-144]. На запитання «Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем у суспільстві на теперішній час?» - 46,8% відповіли, що незадоволені, та 21,6% - задоволені [12, с. 213-214, 535]. Оцінка населення за інтегральним індексом соціального самопочуття (ІСС) показує, що основні потреби населення незадоволені (ІСС дорівнює 38,6 балів, що є меншим за граничні 40 балів) [12, с. 282-288, 546]. Згідно Є. Головахи та Т. Телічко, за рівнем задоволеності своїм життям українці посідають найнижче місце серед усіх країн Європи [12, с. 90-101]. А. Малюк і О. Злобіна визначають оцінку міри задоволення своїм життям на основі запитання «Яке з наведених нижче суджень найбільш точно характеризує Ваше життя?: 1) повноцінне, щасливе і комфортне життя; 2) вільне і творче життя; 3) живу, як дозволяють обставини, живу як прийдеться; 4) моє життя – безперервна боротьба за виживання» [12, с. 198-207, 274-275, 623]. Аналіз показав, що за цим критерієм 80,6% населення незадоволені своїм життям (59,9% осіб, які відповіли «живу як дозволяють обставини, живу як прийдеться», та 20,7% відповідей «моє життя – безперервна боротьба за виживання») [12, с. 204, 623].

4. Більшість населення України є бідними та найбіднішими в Європі і в країнах СНД. Так, згідно даних Г. Чепурко та Ю. Привалова, мінімальна заробітна плата українців в 2009 році була 50 євро (курс 1 євро = 10,57 грн.), тоді як в країнах ЄС коливалась від 123 до 1000 євро [12, с. 221]. В 2010 році прожитковий мінімум складав 839 грн., тоді як сума потрібна для реального виживання (за даними непрацюючих) була в два рази більшою та становила 1508 грн. [12, с. 221]. Середня заробітна плата у найманого працівника в 2010 році становила 1482 грн., тоді як мінімальна сума, потрібна для відтворення трудового потенціалу країни за даними ООН, має

становити 3 долари на 1 годину (21 грн.), тобто, приблизно 3500 грн. на місяць [12, с. 221, 226]. 48,5% населення України заявили, що їх сім'ї знаходяться за межею бідності (оцінили становище своєї родини як «бідне» - 42,8% та «злиденне» - 5,7%) [12, с. 223]. Згідно офіційних даних, приблизно 30% населення є бідними (виступ президента України В.Ф. Януковича 3 червня 2010 р.) [12, с. 123].

5. Труднощі в тому, щоб знайти роботу (дефіцит робочих місць). Згідно Є. Суїменко, 46,7% населення України в 2010 році не працювали (ця статистика стосується осіб як працездатного віку, так і студентів та пенсіонерів) [12, с. 230-237]. З числа працездатного населення 15% не мали роботи [12, с. 244-252]. Всі автори, які обробляли дані соціологічного моніторингу 2010 р. були однозначні у висновках того, що саму по собі роботу було знайти важко (В. Смакота, Г. Чепурко та Ю. Привалов, Є. Суїменко, А. Арсеєнко, Н. Толстих) [12, с. 209, 217-229, 230-237, 244-252]. Так, Г. Чепурко та Ю. Привалов наводять наступну статистику: 57% населення вважає, що знайти будь-яку працю є проблема; 62% населення зазначили, що важко знайти роботу за спеціальністю (причому рівень оплати праці не мав для них значення); 72% людей вважали, що важко знайти «будь-яку роботу» з достойним заробітком; 81% населення відповіли, що дуже складно знайти роботу за спеціальністю з достойним заробітком [12, с. 220].

Результати моніторингу свідчать, що роботу важче знайти в сільській місцевості, ніж у місті (В. Смакота, А. Арсеєнко та Н. Толстих) [12, с. 214-215, 250]. Це можна пов'язати з відмінностями в характері виробництва між містом та селом. Окремі автори (О. Гончарук) відмітили, що між містом та селом є відмінність у доступі інформації (мережі Інтернет). З цього випливають наступні висновки: «жителі міст випереджають жителів сіл у швидкості отримання інформації і вже це створює для них певні переваги ... дає можливості для уточнення своїх посадових обов'язків, підвищення кваліфікації, навчання, пошуку робочих місць – відповідно люди сільської місцевості позбавляються цих можливостей» [12, с. 370].

Підсумовуючи актуальну соціальну та культурну ситуацію в Україні, ще раз підкреслимо реалії, з якими стикається рядовий українець працездатного віку. По-перше, це складність знайти роботу за спеціальністю з достойною заробітною платнею та важкість знайти будь-яку роботу взагалі. По-друге, це бідність та невідповідність між рівнем заробітної платні та потребами у достойному житті та відпочинку. Як результат – більшість громадян України залишаються

один на один з жахаючими наслідками безробіття без можливості забезпечити гідний рівень життя, а й навіть взагалі без можливості задовольнити основні життєнеобхідні потреби. Тому стає зрозумілим, чому люди незадоволені своїм життям і ситуація в країні сприймається як безлад, розруха та злидні. Відповідно зростає рівень недовіри до владних структур, обраного курсу розвитку держави, збільшується бажання примкнути до більш успішного проекту держави (змінити громадянство).

Основні тенденції українського суспільства

Окремі дослідники, котрі аналізували соціологічні дані 2010 року, зробили ряд непересічних висновків стосовно особливостей впливу сучасної соціокультурної ситуації на населення України. Розглянемо деякі з них.

Так, А. Малюк допустив, що в Україні активно діє неоліберальна політика [12, с. 198-207], основний сенс якої – обмежити свободу громадян в їх виборі стилю життя та способі мислення з метою придушення вільного творчого духу, котрий веде боротьбу з буржуазними цінностями [12, с. 201]. Спосіб, за допомогою якого ця політика впроваджується, є штучне створення низької якості життя, яка характеризується нестачею життєвих засобів для задоволення потреб, що призводить до фіксації людей на здобутті фінансових засобів для їх задоволення. В ідеалі неолібералізм бажає знизити рівень соціальних домагань, зменшити соціальні, духовні та культурні потреби. В цілому, сенс соціальних неолібералістичних змін, які відбуваються в Україні після розпаду РСРСР, полягає в тому, щоб спочатку людей зробили безпорадними а, потім підмінили їх власні цінності на ті, які є вигідними для певних елітарних груп, тобто, на цінності споживання.

Теоретичні висновки А. Малюка підтверджуються тим, що в сучасному українському суспільстві, особливо серед молоді, дійсно констатується тенденція до споживання, гедоністичні цінності. Так, М. Паращевін дослідив розповсюдження гедоністичних цінностей у свідомості українців [12, с. 330-338]. За його визначенням гедонізм є таким спрямуванням свідомості, коли насолоди, задоволення виступають як вища ціль і основний мотив діяльності [12, с. 330]. У цілому, гедоністичні цінності присутні у 21,7% населення України [12, с. 330-338]. При цьому, найбільше гедоністів серед молоді (32,3% у віці до 30 років) та в містах (приблизно 30% міського населення). Поширення гедоністичних цінностей в містах вчений пов'язує з

розвиненою розважальною інфраструктурою та прицільним впливом реклами. Р. Шульга показала, що телепередачі «гламурної» спрямованості дивляться 13% глядачів телебачення, а серед молоді – 22% (приблизно 87% населення України дивиться телевизор) [12, с. 349-355]. Вчена підкреслює, що картинка, яка присутня на телеекрані, легітимізує (дозволяє, знімає заборони) зображуване як соціально значуще і тим самим створюється підґрунтя для ціннісної орієнтації [12, с. 354].

Сучасні психоаналітично-спрямовані публіцисти приходять до подібних висновків. Так, П. Пепперштейн порівнює між собою сновидіння та сучасну масову культуру (представлену в рекламній продукції) вважаючи, що спільним між ними є моментальна реалізація бажань. Він пише: «исполнение всех желаний и инсценировки всех страхов – те функции, которые психоанализ зарезервировал за сновидением, они теперь выполняются высоко технологизированной массовой культурой... действуя в этом обезличенном, но и мистическом режиме индустрии развлечений... сновидение превращается в массовую галлюцинацию» [7, с. 438]. В інших фрагментах свого тексту П. Пепперштейн пише, що задача масової культури представити «все» для «всіх» [7, с. 537] ... адже, в наш час всі бажання втілюються [7, с. 568]. Можна допустити, що в основі гедонізму або споживацького стилю життя лежить підкріплювана масовою культурою мас-медіа ілюзія про можливість втілення всіх бажань.

За допомогою пояснення макросоціальних процесів, яке висловив А. Малюк, можна зрозуміти причини, в силу яких молодь перестає цікавитись політикою та зосереджується на роботі та споживанні, а більш доросле населення втрачає сенс життя та фокусується на своїх рідинах. Розглянемо ці твердження більш детально.

Аналізуючи відповіді населення України про сенс життя, Н. Костенко запропонував розділити українське суспільство на 5 груп, які відстоюють певні смислові цінності [12, с. 254-260]. Дві перші найбільші групи-кластери отримали назви «Утомлені» (38% населення) та «Матеріалісти» (19% опитаних). Особливість групи «Утомлені» в тому, що загальною для всіх тут є цінність родини і в групу входять особи, які не можуть дати відповідь на сенс життя або взагалі не бачать сенс життя ні в чому. Основною особливістю групи «Матеріалісти» є зосередженість на матеріальному добробуті. На нашу думку, в утворені цих смислових особливостей у населення певною мірою є

негативна дія неоліберальної політики, котра виявляє себе у таких факторах теперішньої соціальної ситуації як дефіцит роботи та бідність.

Що стосується молоді, то І. Мартинюк показав, що сучасна молодь не цікавиться політикою, їй притаманна мозаїчність та аморфність політичних уявлень та переконань [12, с. 373-379]. Пояснюючи це явище, вчений допускає, що свідомість молоді зосереджена на буденних проблемах, в чому теж можна виявити вплив, з одного боку, дефіциту роботи та матеріальних благ, а з іншого - образів кіноіндустрії, котрі відволікають увагу молоді від гострих макросоціальних та політичних проблем суспільства.

Інша макросоціальна тенденція, котра існує в вітчизняному суспільстві може бути описана як подвійні стандарти. З дослідження Г. Чепурко та Ю. Привалова, присвяченого вивченню гідної праці в Україні, випливає, що права громадян працювати та мати гідну заробітну плату лише декларуються, проте не реалізуються [12, с. 217-229]. Не всім вистачає робочих місць, люди працюють не за своєю спеціальністю, зарплатня дуже низька, прожитковий мінімум - недостатній для виживання. Проте, заявляється так, ніби всі права громадян дотримуються. Як приклад не зовсім «правдивої» поведінки, можна навести дані дослідників, які свідчать, що 50% субсидій отримують ті особи, які відповідальні за розподіл соціальних пільг. Можна стверджувати, що населення України веде себе симетричним по відношенню до політиків чином – деякі доходи не декларуються. Про це свідчать дані, отримані С. Макеєвим [12, с. 119-127]. Вчений зазначає, що за офіційною статистикою населення України живе за межею бідності, проте кількість дорогих автомобілів на квадратну площу в обласних центрах є більшою, ніж в європейських столицях, що вказує на наявність тіньової економіки.

Підсумовуючі описані вище тенденції суспільства зауважимо, що населення України реагує на актуальні соціокультурні умови не лише почуттям безвиході, невдоволенням стосовно політичного устрою та обраного курсу розвитку країни, бажанням змінити свою громадянську ідентичність. Іншими тенденціями є симетрична до владних структур зневага до встановлених правил (економічних), відсторонення від політичного та зосередженість на приватному житті, гедоністична спрямованість.

Особистість з позиції психоаналітичної теорії

З метою пошуку методології, котра може пояснити вплив соціокультурної ситуації на певні особистісні риси конкретних людей,

звернемося до психоаналітичної теорії. Вибір психоаналітичної методології є не випадковим. Психоаналіз виник як спосіб допомоги пацієнтам з нервово-психічними розладами у вирішенні внутрішнього-психологічного конфлікту між культурою та несвідомим, котрий був відкритий З. Фройдом та сміливо їм описаний. Психоаналітичні теорії розвитку представляють із себе спроби опису ролі найближчого соціального оточення (як представників культури, в якій вони живуть) у формуванні особистості та спроби описати закономірності і проблеми психологічного розвитку, які вважаються причинами відхилень. На сьогоднішній день з усіх існуючих методів психологічної допомоги психоаналіз має найбільш ґрунтовну теорію, добре осмислену та послідовну техніку.

В основі психоаналітичної теорії покладено декілька припущень стосовно психічного апарату особистості та його функціонування [13]:

1) Структурна модель психіки. В психоаналітичній теорії прийнято виходити з уявлення про психіку людини як певного структурного апарату, що вміщує в себе: несвідоме (Ід); Еґо – соціально зумовлену структуру, яка здійснює функції самоусвідомлення, відображення оточуючого (соціального) середовища, управління; Супер-Еґо – систему соціальних норм та заборон. Вважається, що несвідоме існує з самого початку та є системою біологічно-зумовлених потреб (потягів, трибів (триб, “trieb”). Еґо формується в процесі взаємодії з оточуючими; основна функція цієї структури полягає у здійсненні саморегуляції (допуск трибів до можливості розрядки) з урахуванням вимог соціального середовища з метою самозбереження. Супер-Еґо виконує функцію попередження від небезпеки втрати самоповаги, розвивається на пізніх стадіях розвитку (після трьох років).

2) Принцип розрядки. Згідно цього погляду, кожний потяг, намагається бути задоволений (або «розряджений»). В цьому значенні, оточуючий світ виступає в якості джерела, звідки може прийти задоволення, та місця, в якому може бути досягнута розрядка. Органи перцепції сприймають наявну можливість та скеровують потяг.

3) Принцип гомеостазу. Основна особливість живих організмів полягає в тому, що вони здатні зменшити напруження, досягти певної стабільності та відновити свої функції, після впливів внутрішніх та зовнішніх стимулів.

Сучасні психоаналітики схильні вважати, що основний принцип є не просто розрядка, а скоріше потреба підтримувати гомеостаз: оптимальний рівень збудження та баланс між внутрішніми трибами та оточуючим середовищем [10]. Психічне функціонування є складною динамікою між трибами, які потребують

задоволення, та тенденціями, які утримують їх від задоволення. З точки зору З. Фрейда, сили, що протидіють потягам, сформувались під впливом оточуючого середовища (інстанції Его та Супер-Его).

4) Принцип психоекономіки. Згідно його, психологічна структура може витримувати напруження лише до певного рівня. Після перевищення індивідуально-допустимого рівня фізіолого-психічне напруження (при неможливості прямої розрядки) буде шукати непрямі шляхи реалізації за допомогою сублімації, утворення симптомів або регресії Его на більш ранні стадії психологічного розвитку, на яких реалізація потягів не буде усвідомлюватись. Крім того, у процесі розвитку, взаємодії з оточуючими та набуття нового досвіду стосунків, у процесі психотерапії можливі певні структурні зміни психічного апарату, що сприяють більш ефективному обміну енергії або погіршують його.

З метою пояснення симптомів була створена теорія психосексуального розвитку. Її основою була схожість між клінічними проявами симптомів та особливостями поведінки дітей раннього віку, а також спогади самих пацієнтів. З. Фрейд та його послідовники показали, що під час розвитку змінюються ділянки тіла, за допомогою яких отримується задоволення. При цьому робота цих органів слугує своєрідною матрицею розвитку психічних процесів, уявлень про стосунки з оточуючими та деяких аспектів саморозуміння. Виділено п'ять стадій психосексуального розвитку з відповідним акцентом на певних органах: оральна, анальна, фалічна, латентний період та генітальна.

З точки зору З. Фрейда, коли реалізація потягу є неможливою, в результаті внутрішнього конфлікту відбувається повернення (регресія) на більш ранню стадію психосексуального розвитку, на якій можлива пряма або видозмінена реалізація блокованого потягу. Вибір рівня регресії З. Фрейд пояснив терміном «фіксація» [13, с.95-96].

З часів робіт З. Фрейда розширилось уявлення про причини психологічних проблем пацієнтів. Сучасні психоаналітичні концепції розвитку виглядають як складний синтез самих різних точок зору на становлення людини: даних зібраних декількома окремими за своєю методологією психоаналітичними школами, сучасних медичних та психологічних теорій. Як приклад, можна привести бачення розвитку згідно Ф. Тайсон та Р.Л. Тайсон [10].

Вчені зазначають, що дитина перестала розумітись як пасивний об'єкт впливу дорослих (матері). Зараз вважається, що немовля має ряд вроджених потенційних можливостей [10, с.50]. Розвиток

розпочинається тоді, коли немовля та мати починають взаємодіяти та утворюють між собою певну маленьку соціальну систему. Приймаючи участь у цій взаємодії та отримуючи від матері зворотну відповідь, немовля починає усвідомлювати свої фізіологічні функції (вони набувають психологічного змісту) та реалізовувати й розвивати свої вроджені потенційні можливості психічного відображення [10, с. 51]. До останніх відносять [10, с. 40-43]:

1. Активність. Сучасні дослідження показують, що немовля приймає активну участь у взаємодії з оточуючими, здійснює спроби та розвиває саморегуляцію, помічає та запам'ятовує, що є приємним та неприємним, адаптується до свого оточення, намагається зменшити патогенні впливи.

2. Потреба у «прив'язаності», тобто, знаходитись у соціальній взаємодії (на початку зі своєю матір'ю).

3. Саморегуляція. Народжуючись, немовля має біологічні інстинкти, які спрямовані на регуляцію свого стану та підтримання гомеостазу. У процесі розвитку для того, щоб відповідати вимогам оточуючого світу, дитина розвиває психологічну систему, котра здійснює регуляцію поведінки.

4. Еластичність – здатність повертатись на попередній шлях розвитку в випадку, якщо трапляється певний збій або розвиток заходить в тупікову стадію.

5. Здатність проводити розмежування між тим, що неприємно, та тим, що приємно, схильність обирати останнє.

6. Адаптація до оточуючого світу. В процесі розвитку збільшуються можливості до адаптації. Для малюка більш характерна аллопластична адаптація – здатність викликати реакції у оточення відповідно до своїх потреб та вступати в стосунки з оточуючими у відповідності до своїх потреб та бажань. В процесі розвитку з'являється можливість аутопластичної адаптації – тобто, здатність робити внутрішні (психічні) модифікації як відповідь на сприймане зовнішнє оточення.

Сам розвиток дитини став розумітись як системне явище, яке одночасно відбувається на багатьох рівнях: Ід (психосексуальний розвиток), Его, Супер-Его, об'єктні стосунки, Я (Self), статева ідентичність [10, с.53]. Розвиток відбувається одночасно на багатьох рівнях до тих пір, поки не настає взаємовигідна адаптація з соціальним оточенням. Якщо одна з підсистем не розвивається або зазнає фрустрації, вона може бути компенсована іншою підсистемою, внаслідок чого інтегральна система буде виконувати свої функції. По

мірі фізіологічного дозрівання відкриваються нові здатності, і психічна система вимушена асимільовувати нові функції та змінюватись. Те ж саме відбувається під впливом оточуючого соціального середовища.

Вплив сучасного соціокультурного контексту на особливості розвитку особистості з позицій психоаналітичної та психосоціальної теорії

Е. Еріксона (гіпотези)

Для вивчення впливу на особу зі сторони соціального середовища, доцільно опиратись на психічні структури, які безпосередньо взаємодіють з оточенням. Тому свою увагу ми зупинили на структурах «Его» та «Я». З цього приводу теорія психосоціального розвитку Еріка Еріксона виглядає як найбільш відповідна нашому дослідженню. Крім того, при побудові гіпотез була використана психоаналітична теорія неврозів у викладенні О. Феніхеля, Н. Мак-Вільямс [13; 8]. Слід зазначити, що у своїй роботі «Дитинство та суспільство» Е. Еріксон використовує термін «Его», проте часто пише про ідентичність, яка є однією з функцій структури «Я». В психоаналітичній теорії термін «Я» був запропонований Х. Когутом для опису емпіричного зв'язаного та послідовного образу себе, світу та стосунків з оточуючими. Під «Его» розуміється один з елементів структурної моделі психіки, який здійснює регуляцію поведінки таким чином, що це влаштовує як оточуючий світ, так і внутрішню інстанцію «Супер-Его». Тобто, терміни «Его» та «Я» належать до різних методологічних позицій. Поняття «Его» вживається при описі психодинаміки, термін «Я» - для опису зв'язаних образів себе та оточуючого світу. В подальшому тексті терміни «Его» та «Я» використовуються відповідно до розкритих нами значень.

З точки зору американського психоаналітика Е. Еріксона рушійною силою розвитку дитини є її внутрішнє бажання бути відповідною до вимог та ідеалів своїх батьків [14]. Впродовж дорослішання діти намагаються знайти соціальні ідентифікації, котрі; по-перше, схвалюються та підтримуються батьками; по-друге, гарантують успіх та процвітання в сучасному суспільстві (схвалюються в соціальному середовищі, яке оточує дитину); по-третє, дозволяють дитини знайти спосіб задоволення її драйвів.

Еріксон описав психосоціальний цикл життя людини, зробивши акцент на «Его», котре намагається знайти компроміс між внутрішніми потребами та соціальними реаліями, що необхідно для подальшого розвитку. Вчений виділяє вісім соціопсихологічних криз, які описують становлення «Я» людини. Кожна криза розвитку розпочинається після

появи нової функції, в ранньому дитинстві – тілесної, в більш пізньому віці – соціальною.

Е. Еріксон вважає, що культура впливає на індивідуальний розвиток за допомогою, по-перше, соціальних інститутів, які створюють своєрідні координати прийнятного та неприйнятного; по-друге, своїм змістовим наповненням. В продовж перших трьох криз розвитку («базова довіра проти недовіри», «автономія проти сумніву і сорому» та «ініціатива проти почуття провини») конкретне соціокультурне становище впливає опосередковано через батьків (особливо матір). Вчений допускає, що батьки (в своєму вихованні) транслиують дитині те, як: відчують світ (безпечний – чи небезпечний); відчують власну автономію та примус, справедливість та достойність життя; свою життєву позицію (ініціативність чи конформізм) [14; с. 268-269].

Для побудови гіпотез цього опосередкованого впливу соціальних умов на дитину спробуємо допустити тип пристосування батьків до поточної ситуації.

1) На оральній стадії розвитку, означеній як «базова довіра проти недовіри», культурне середовище впливає на дитину через матір. Проходження кризи залежить від основних параметрів стосунків між дитиною та матір'ю: емпатія, зацікавленість в дитині, турбота, цінування автономії (антонім – гіперопіка) [14, с. 235-239]. В Україні цінність матері та дитини завжди була найвищою. Тому, можна допустити, що загальна тенденція в тому, що немовля отримує достатню кількість турботи та піклування для розвитку базової довіри до світу. Сучасні статистичні дані також опосередковано підтверджують цю гіпотезу. Так, звернемось до оцінки ситуації в Україні в 2010 році: більшість опитаних відчують «глухий кут», проте мають надію на покращення та дивляться в майбутнє з оптимізмом. Ці дані можуть свідчити, що раннє виховання дітей в Україні створює всі умови для базової довіри до світу, а значить і надії.

Окрім загальної тенденції, яка полягає в розвитку у підростаючих малюків базової довіри до світу, ми очікуємо знайти менш помітні закономірності, які викликані способом пристосування батьків до теперішньої складної соціальної ситуації. Такі соціальні фактори, як бідність, безробіття, низька якість життя у більшості населення можуть відобразитись на якості стосунків між подружжям та бути однією з причин розлучення, соціально-патологічної поведінки батьків (насилля, злочини, алкоголізм, наркоманія, суїцидальна поведінка), підвищеної цінності кар'єри у батьків.

У випадку розлучення батьків дитина зазвичай залишається з матір'ю. Відсутність батька, та висока цінність дитини в культурі можуть призвести до того, що мати буде надмірною у догляді за новонародженим та не давати йому власного простору, що сприяє виникненню шизоїдних розладів, оскільки негативно впливає на становлення власної ідентичності.

У випадку, якщо батьки дітей мають соціальну патологію або, забуваючи про потреби дитини, намагаються досягти кар'єрних висот та фінансового благополуччя (від'їжджають за кордон на заробітки, наймають нянечок за доглядом за дитиною) – можливим є розвиток базової недовіри до світу у немовля. Основною причиною цього варіанту розвитку є недостатньо надійні стосунки в системі «мати (або людина, яка її заміщує) – немовля» в результаті чого дитина не може отримати повноцінного задоволення своїх базових потреб. В залежності від особливостей порушення в цій системі та віку немовля можливим є розвиток досить різноманітних порушень особистості: шизоїдні розлади аутичного спектру (розчарування в можливості встановлення будь-якого контакту з оточуючими, зосередженість на власному «Я»), грандіозних нарцистичних рис (розчарування в добрих намірах оточуючих, зосередженість на своєму «Я», егоцентричність, побудова проекту всього життя), депресивні риси (при раптовій втраті достаньо-доброго піклувальника у дитини шкодиться потреба в прив'язаності в результаті чого дитина може прийти до думки, що вона недостатньо добра, щоб її любили).

2) З моменту оволодіння дитиною здатністю ходити на двох ногах розпочинається криза, названа Е. Еріксоном «автономія проти сорому та сумніву» (анальна стадія розвитку згідно З. Фройдю). На цій стадії розвитку засвоюються основні норми та правила суспільного життя (правила гігієни, культури одягу, поведження за столом, тощо). Розвиток у дитини функції прямоходіння відкриває для неї нову область оволодіння регуляцією власних органів, а соціальне оточення (представлене батьками) висуває вимоги до цієї регуляції. Основна потреба дитини – бути любимою батьками, на цій стадії об'єднується з потребою бути відповідною до поставлених правил, які згодом стають внутрішніми (Супер-Его). Позитивне, гуманне ставлення до дитини, схвалення її успіхів та послідовні правила забезпечують нормальне проходження цієї стадії та розвиток у дитини відчуття законної самостійності, справедливості та достоїнності [14, с. 243].

В якості гіпотези можна допустити, що сучасні сім'ї, котрі виховують дітей, будуть або надмірними у своєму догляді за дитиною

(намагаючись таким чином «захистити» дитину від соціального хаосу) або демонструвати хаотичну манеру виховання (оскільки самі батьки «захоплені» та зламані сучасними умовами життя, мають соціальні патології). Відповідно, в першому випадку у дитини можуть утворитись схильності до заниженої самооцінки, емоційної залежності (злиття), параноїдальних реакцій (звинувачення оточуючих в неприйнятних якостях), obsесивного контролю.

У другому випадку можливими наслідками для майбутнього дитини можуть бути асоціальний розвиток та диссоціативні розлади. З точки зору Н.МакВіл'ямс, в основі розвитку асоціальної особистості лежать такі фактори, як алкоголізм та наркоманія у членів родини; хаотична та неадекватна поведінка батьків; підтримання батьками у дитини протесту проти правил, які висуваються соціальними інститутами [8, с.203-205]. В основі диссоціативних розладів лежить сексуальне насильство та знущання над дітьми [8, с.426]. Ймовірність сексуального насильства зростає, якщо батьки є асоціальними особистостями.

3) У віці чотирьох – шести років («вік гри») дитина переживає кризу «Ініціатива проти почуття провини». Крім того, в цьому віці вирішуються задачі едипального конфлікту. Криза пов'язана з тим, що дитина шукає таку ігрову діяльність та ідентифікацію, яка схвалюється батьками і гарантує соціальний успіх. Як і в попередніх випадках, ми допускаємо, що батьки, реагуючи на соціальні реалії, або надмірні у своїй турботі, або непослідовні та байдужі.

У першому випадку створюються негативні умови для подолання едипового конфлікту. Всі бажання дитини мати нові ігри задовольняються, за першою вимогою їй надається любов та підтримка. Як результат, за умови позитивного проходження всіх попередніх стадій, розвивається схильність до театральних та іпохондричних (психосоматичних) розладів, які дозволяють особі задовольнити дефіцит уваги та любові за допомогою певної поведінки або хвороби. При негативному розв'язанні попередніх стадій на вже сформовані риси можливе накладання таких особливостей, як схильність до почуття провини, емоційна залежність від родителя протилежної статі, потреба в безумовному прийнятті та увазі.

Випадки, коли батьки не дають дитині належної підтримки, уваги, ведуть себе не послідовно – більш важкі. Є підстави допускати, що в основі агресивної поведінки дітей дошкільного віку лежить дефіцит уваги з боку батьків до їх занять. Провокуючи конфлікт, дитина стає центром уваги (хоча і негативної). Байдужість та асоціальність батьків

може сприяти утвердженню асоціальних рис у дитини, оскільки вона прагне ідентифікації своєї поведінки з поведінкою родителя протилежної статі (що дозволяє їй вирішити едипів комплекс та створити свою ідентичність), що і створює асоціальну ідентичність дитини.

У випадку, якщо попередні кризи мали позитивне вирішення, а батьки різко змінили свою поведінку лише на цьому етапі, можливим стають інші варіанти розвитку. Допустимо, вже достатньо розумна дитина може «поставити свій діагноз родині» та намагаться створити такі соціальні ідентифікації, котрі б сприяли розв'язанню сімейної історії. Наприклад, дитина може мріяти обрати дуже вигідну з фінансової точки професію, стати правозахисником, боротись в майбутньому за тверезість тощо.

4) Підлітковий вік (латентна стадія за З. Фройдом) пов'язується Еріксоном з розвитком працьовитості. На цій стадії провідний вплив на дитину відбувається зі сторони оточуючого соціального середовища, яким виступає шкільний колектив. Основний сенс кризи полягає в тому, що підліток починає відчувати, що може досягти батьківського схвалення та соціального визнання за допомогою певних досягнень в справах, якими займається. Це прагнення реалізується в шкільному навчанні, в закінченості певної роботи, за яку береться дитина, що призводить до схвалення оточуючих, відчутті власного тріумфу та задоволення [14, с. 248]. Е. Еріксон зазначає, що підліток на цій стадії впевнюється, що в середині родини у нього немає досяжного майбутнього і тому зосереджується на засвоєнні трудових навиків та задач, які оцінюються як важливі для успішного майбутнього [14, с. 247].

Не маючи сучасних надійних даних, можна припустити, що в теперішніх шкільних колективах в більшій мірі цінується новітня мода (стиль одягу, мобільні телефони, портативні комп'ютери, засоби для читання електронних текстів), ніж успішність протягом навчання. Тобто, на конгруентність підлітка з колективом в першу чергу впливає матеріальне становище родини, а не його працьовитість. Відповідно, можна сформулювати наступні гіпотези про вплив соціального середовища на особистісні якості: 1) підліток буде мріяти мати високе соціальне становище, не докладаючи для цього значних зусиль (це явище може бути тісно пов'язано з ростом злочинності в нашій країні, асоціальних рис у підлітків); 2) підліток буде працьовитим, намагаться обрати високотехнологічну професію для того, щоб символічно перемогти однолітків, а як наслідок, буде мати труднощі в соціальній

взаємодії, «бідним» в особистому житті, схильним охоче виконувати команди старших (вчителів та ін.); 3) за неможливості бути прийнятим в колективі та ідентифікації з професією можлива регресія на попередню стадію розвитку, спроби знайти підтримку в батьківській родині, що уповільнює входження особи в соціум та може створювати схильність до різноманітних адикцій (в результаті посилення емоційної прив'язаності до одного з батьків протилежної статі).

5) Ранній юнацький вік (генітальна стадія розвитку) пов'язується зі становленням ідентичності та має пряме відношення до соціальної стратифікації [14, с. 269]. Основний сенс цієї кризи полягає у встановленні власної, групової та соціальної ідентичності. Індивідуальна ідентичність, в тому числі статева, створюється та уточнюється в процесі юнацької закоханості, для якої характерною є проєкція власного образу «Я» на партнера. Під час спілкування з партнером відбувається більш глибоке розуміння себе, своїх особливостей та відділення їх від особливостей партнера, більш реалістичне сприйняття його/її особистості [14, с. 251]. Групова ідентичність досягається за допомогою ідентифікації себе з певною групою однолітків, які розділяють спільні цінності, мають свої ідеальні ідентифікації та ідентифікації ворогів [Там само]. У приналежності до групи тестується така риса, як вірність. Соціальна ідентичність дуже часто відбувається за допомогою ідентифікації себе з певною політичною силою або соціальним рухом, до яких, як правило, належить вся соціальна група, членом якої є молода людина. Е. Еріксон зазначає, що дуже часто потреба молоді в соціальній ідентифікації експлуатується політичними системами, енергія молоді є рушійною силою революцій [14, с. 252]. Також вчений зазначає, що потреба молоді у простій та тоталітарній доктрині зростає в країнах, які зустрічаються з глобальною індустріалізацією та глобалізацією, котрі руйнують ідентичність соціальних класів (феодалну, аграрну, родову, національну) [14, с. 251].

Становлення ідентичності є дуже складним питанням і, не претендуючи на остаточне встановлення чіткої та однозначної картини, спробуємо означити основні тенденції в цьому процесі. Вихідною точкою в наших розмірковуваннях є дані соціологічного моніторингу 2010 року. По-перше, зважаючи на низьку популярність святкування Дня Незалежності України, невдоволення населення стосовно політичного устрою, курсу розвитку країни, складні умови життя, можна допустити, що молоді люди більш схильні до інтернаціональних самоідентифікацій. По-друге, зважаючи на

складності в працевлаштуванні та низьку заробітну плату на державних підприємствах, слід прогнозувати труднощі в професійній ідентифікації (оскільки, виявляється, що обрана професія не приносить соціального визнання, успіху). По-третє, слід звернути увагу на зростання гедоністичної спрямованості, котра підтримується телевізійною та рекламною продукцією. На нашу думку, гедоністичні цінності можуть сприяти самоідентифікації або за типом асоціальної особистості (коли матеріальні засоби здобуваються з ігноруванням правил закону); або – за типом «ринкової» особистості, котра відмовляється від самореалізації, продаючи свій життєвий час, знання та вміння людям, які володіють бізнесом (працюють на їх самореалізацію).

б) У ранньому дорослому відбувається криза «близькість проти ізоляції». Основний сенс цієї стадії є набуття здатності встановлювати близькість та бути вірним, що виражається у дотриманні обов'язків, зобов'язань, породжених близькістю, та в здатності долати складності, породжені зі сторони оточуючого середовища, партнера та самого себе. Здатність встановлювати близькість допускає подолання тривоги втратити своє «Я» в ситуаціях, що вимагають відмови від себе (повна групова солідарність, шлюбний союз, фізичне протистояння, вплив наставника, усвідомлення потаємних думок та фантазій) [14, с. 252]. Уникнення близькості в результаті страху втратити «Я» та власну ідентичність призводить до ізоляції. Інша сторона близькості – вірність – полягає у здатності зберігати стосунки, незважаючи на певні жертви та компроміси. Розглядаючи сексуальне життя, Е. Еріксон зазначає, що це вже не просто взаємне сексуальне задоволення, воно набуває певних соціальних аспектів у значенні взаємоповаги, вірності, етичності [14, с. 253]. Вчений також допускає, що зріла сексуальність сприяє тому, що двоє людей навчаються регулювати цикл свого життя, який влаштовує обох, при цьому уникаючи садистичних шляхів регуляції [14, с. 254-255].

На основі аналізу соціальних факторів можна прогнозувати розвиток складностей у встановленні близькості та вірності. Так, якості вірності по відношенню до іншої людини та ідентифікації з нею перевіряються протягом попередньої стадії «ідентичність – проти змішання ролей». Їх позитивний розвиток багато в чому залежить від ідентифікацією з певною соціальною групою чи політичною силою. Хаотичність соціального та політичного життя в Україні, випадки підкупу голосів на виборах – не створюють необхідного рівня для ідентифікації з особи з певними соціальними інституціями та розвитку

вірності як здатності дотримувати свої соціальні пріоритети. Тому, можна прогнозувати і проблеми у встановленні між персональною близькості.

Висновки

На основі вивчення соціологічних даних, представлених в науковій літературі, були сформульовані гіпотези про можливий вплив актуальної соціальної ситуації в Україні на певні особистісні риси підростаючого покоління. В якості методологічної основи для побудови гіпотез були використані: психосоціальна теорія розвитку Еріка Еріксона та психоаналітична теорія неврозів (Отто Феніхель, Ненсі Мак-Вільямс). На ранніх стадіях розвитку соціальні умови впливають на дитину через батьків. В статті допускається, що реакції батьків на соціальні умови можуть бути:

1. По типу гіпертрофованого опікування (з метою захистити дитину від загрозливого соціального світу), що в залежності від стадії розвитку може бути причиною: шизоїдних, параноїдальних, obsесивних, театральних, іпохондричних рис особистості та схильності до адикцій.
2. По типу ігнорування потреб дитини у прив'язаності (мати від'їжджає за кордон для заробіток, в родині відбувається розлучення). Що в залежності від стадії розвитку, наявності піклувальника (яких заміщає матір), характеру взаємодії в системі «дитина-піклувальник» можуть створювати схильності до шизоїдних та нарцистичних (егоцентричних) рис особистості, депресії.
3. По типу асоціальної поведінки (алкоголізм, наркоманія, садистичність), яка відображається на процесі виховання як жорстоке поводження з дитиною та може бути причиною дисоціативних та асоціальних рис особистості.

Допускається, що істотними факторами соціального середовища, які визначають подальший особистісний розвиток є:

1. Цінування в шкільному колективі модних та високотехнологічних речей (підкріплених рекламою) а не успішності в навчанні. В результаті можуть: підсилюватись, утворена раніше схильність, до асоціальних рис (отримати все та одразу нечесним шляхом); виникнути надмірна зосередженість учня на шкільному навчанні, що призводить до розвитку конформізму та труднощів у встановленні міжособистісних стосунків; посилюватися емоційна залежність від одного з батьків протилежної статі, що створює схильності до адикцій, театральних рис особистості та іпохондрії.

2. В юнацькому та ранньому дорослому віці можна прогнозувати розвиток інтернаціональних ідентифікацій в силу високого незадоволення у населення становищем України, зосередженість на споживанні, труднощі у встановленні близькості та вірності (створення родини).

Список використаної літератури

1. Вилевски О. Почему подростки все чаще сводят счеты с жизнью / Олег Вилевски // Аргументы и Факты. – 2013. – №9 (05.03.2013).
2. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория / Яков Ильич Гишинский // Социс. – 1991. – №4, – С. 72-78.
3. Дроботенко М. О. Студентська група як чинник формування суїцидальної поведінки: спроба класифікації за теорією Е. Дюркгейма / Мар'яна Олександрівна Дроботенко // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки (Збірник наукових праць). – 2009. – Вип. 83. – С. 70-75.
4. Дотримання прав ув'язнених в Україні – 2012. Доповідь (Донецький меморіал) / укл. Олександр Букалов. – Донецьк: ВП «Східний видавничий дім», 2013. – 32 с.
5. Дубенко Леся. Гроб в дневнике / Леся Дубенко // Газета 2000. – 2013. – №13 (29.03.13 – 04.04.13). – С. 1, 6.
6. Зозуля Є. В. Міжнародно-правові аспекти діяльності органів внутрішніх справ України у протидії транснаціональному наркобізнесу / Є. В. Зозуля // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – №2. – С. 81-88.
7. Мазин В., Пепперштейн П. Толкование сновидений / Виктор Мазин, Павел Пепперштейн. – М.: Новое литературное образование, 2005. – 712 с.
8. Мак-Вильямс Н. Психодинамическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе [Пер. с англ.] / Ненси Мак-Вильямс. – М.: Независимая фирма «Класс», 2006. – 480 с. (Библиотека психологи и психотерапии, вып. 49).
9. Мертон Р. Социальная структура и аномия / [Пер. с франц. Е. А. Самарской, ред. пер. М. Н. Грецкий] / Р. К. Мертон // Социология преступности (Современные буржуазные теории). – М.: Прогресс, 1969 – С. 299-313.
10. Тайсон Ф., Тайсон Р. Л. Психодинамические теории развития / [Пер. с англ.] / Ф. Тайсон, Р. Л. Тайсон. – М.: «Когито-Центр», 2006. – 407 с. (Университетское образование).

11. Туркиашвили Ш., Горозия В. Понятие аномии и попытки его модификации / Шорена Туркиашвили, Важа Горозия // Человек: соотношение национального и общечеловеческого. Сб. материалов международного симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19-20 мая 2004 г.) / [Под ред. В.В. Парцвания]. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество. – 2004. – Вып. 2. – С. 249-258.
12. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / [За ред. д. ек. наук В.Ворони, д.соц.наук М.Шульги]. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.
13. Фенихель О. Психоаналитическая теория неврозов / [Пер. с англ., вступ. ст. А. Б. Хавина] / Отто Фенихель. – М.: Академический проект, 2005. – 2-е изд. – 848 с. («Концепции»).
14. Эрик Г. Эриксон. Детство и общество [Пер. с англ.] / Эрик Гомбургер Эриксон. – СПб.: ООО «Речь», 2002. – Изд. 2-е. – 416 с.

Плескач Б.В. Влияние социальных условий жизни на психологические особенности человека: гипотезы исследования.

Статья посвящена проблеме влияния современного социального положения в Украине на особенности развития подрастающего поколения. На основании тезисов психосоциальной теории Э. Эриксона сформулированы гипотезы про влияние социального контекста на формирование личности.

Ключевые слова: социальный контекст, психосоциальная теория, психоанализ, личностные черты.

Pleskach B.V. The influence of social conditions on the psychological characteristics of the human: the hypotheses of the study.

The article deals with the influence of contemporary social situation in Ukraine on the characteristics of young generation. On the basis of theses E. Erikson psychosocial theory formulated hypotheses about the influence of social context on the predisposition to develop certain personality traits.

Keywords: social context, psychosocial theory, psychoanalysis, personality traits.